

Літаратура

1. Будай, В.Г. Русский с алфавита: Практ. курс рус. яз.: Учеб. пособие для иностр. студентов / В.Г. Будай. – Минск: Изд. центр БГУ, 2003.
2. Вариченко, Г.В. Русский язык как иностранный (базовый уровень) : учеб. пособие / Г.В. Вариченко, Е.В. Кишкевич, Ж.В. Проконина. – Минск : БГУ, 2012. – 235 с.
3. Лазовская, А.И. Русский язык как иностранный для начинающих : учеб. пособие: в 2 ч. / А.И. Лазовская, Е.В. Тихоненко. – Минск : РИВШ, 2011. – Ч. 1. – 282 с.; ч. 2. – 232 с.
4. Меренкова, Л.А. Русский язык как иностранный (начальный курс): учеб. пособие / Л.А. Меренкова [и др.]. – Минск: Элайда, 2010. – 432 с.

А.Я. Леванюк (Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна)

АФАРЫСТЫЧНАЕ ВЫСЛОЎЕ ЯК НАЦЫЯНАЛЬНА-КУЛЬТУРНАЯ СПАДЧЫНА

Пад афарызмам (ад грэч. – *aphorismos* – літар. “абмежаванне”, “азначэнне”) разумеюць звычайна абагульненне жыццёвага вопыту, павучанне, выкладзенае ў сціслай, зручнай для запамінання форме. У залежнасці ад характару традыцыі – вусна-фальклорнай ці пісьмовай – афарызмы блізкія, з аднаго боку, прыказкам, прымаўкам, з другога – сентэнцыям, выслоўям.

Як асобы жанр літаратурнай творчасці афарыстыка знаёмая літаральна ўсім народам, якія маюць хоць якую-небудзь пісьмовую традыцыю. У спецыяльных зборніках ці асобных выслоўях яна сустракаецца ўжо ў Егіпце, у вавілонскіх клінапісных таблічках, у старажытнагрэчаскай паэзіі, у скандынаўскім эпасе. На Беларусі трэба вызначыць першага стваральніка выслоўяў Яна Ліцынія Намыслоўскага, які ў 1585 г. працаваў выкладчыкам школы ў Еўі. Ён аўтар адзінага ў сваім родзе зборніка маралістычных выказванняў-сентэнцый “Павучанні для ўсеагульнага карыстання ў жыцці” (1589). Частка выказванняў сабраная самім аўтарам, а частка – з іншых літаратурных крыніц. Гэты зборнік змяшчае 225 выказванняў, напрыклад: *51 Язык. Раніць Бязлітасны меч цела жывое не гэтак, як непаўнага – ядам смяртэльным злачынны язык. 55. Час. Каб выадковым не стаў той час, калі справу пачнеш ты, Ведай: для кожнай са спраў тэрмін дакладны, свой ёсць.* Даследчыкі лічаць, што гэты зборнік быў першым беларускім падручнікам жывых замежных моў, таму што ў ім чаргаваліся аналагічныя па змесце выказванні на лацінскай, польскай і нямецкай мовах.

Варта прыгадаць таксама фальклорны зборнік “Выслоўі” (1979, з акадэмічнай серыі “Беларуская народная творчасць”). Склаў яго вядомы беларускі фалькларыст і этнограф М.Я. Грынблат. Адзначыўшы, што выслоўі складаюць асобны вялізарны пласт народнай словатворчай культуры, М.Я. Грынблат слухна заўважае, што, на жаль, гэты пласт яшчэ слаба ўзараны збіральнікамі і даследчыкамі беларускай вуснапаэтычнай творчасці. Можна прывесці наступныя прыклады з гэтага зборніка: *Дай, божа, у добры час гаварыць, у благі маўчаць; Калі няпраўду кажу, то праваліся пада мною зямля!; Без люлькі як без жонкі і інш.* Неабходна ўгадаць тут і зборнік беларускіх літаратурных выслоўяў Ф.М. Янкоўскага «Крылатыя словы і афарызмы» (1960).

У адрозненне ад філалагічнай і выдавецкай практыкі іншых славянскіх краін, у Беларусі надзвычай мала выданняў нацыянальнай афарыстыкі, хоць яна не ў меншай ступені адлюстроўвае дух народа, чым неаўтарскія афарызмы – народныя прыказкі. Сучасныя зборы прадстаўлены наступнымі працамі: Леванюк, А.Я. Час, жыццё, людзі... Беларускі літаратурны афарызм / А.Я. Леванюк. – Брэст: Выдавец Лаўроў С.Б., 2001. – 112с.; Міхневіч, А.Я. Якуб Колас разважае, радзіць, смяецца... Выбраныя выслоўі народнага песняра / А.Я. Міхневіч. – Мн., 2002. – 108 с.; Леванюк, А.Я. Майстры кажуць... Беларускія літаратурныя афарыстычныя выслоўі : слоўнік афарызмаў / А.Я. Леванюк. – Брэст: БрДУ, 2010. – 161 с.

Сярод беларускіх аўтараў, што працуюць зараз у жанры афарызма, вядомыя М. Коўзкі, Я. Рагін, М. Мірановіч, Ул. Дуктаў, А. Цыркуноў, Б. Беляжэнка, Н. Сандамірскі і інш. У друку сустракаюцца цэлыя раздзелы афарызмаў гэтых аўтараў, якія носяць разнастайныя назвы: “Абыпрапгоські” (Я. Рагін), “Доля праўды” (М. Коўзкі), “Фрашкі” (М. Мірановіч), “Мімаходзь” (Ул. Дуктаў), “Вясёлыя дробязі” (Н. Сандамірскі) і проста “Афарызмы” (Б. Беляжэнка). Тэматыка сучасных афарызмаў самая разнастайная: *Нябожчыка не любіў, а пайшоў на набажэнства – усё ж “мерапрыемства”*; *Пустое месца заўважаюць тады, калі яно знікае* (М. Коўзкі); *Мае талент ставіць людзей у залежнасць ад сябе; Лепш за напісанае захоўваецца толькі надрукаванае* (Ул. Дуктаў); *Мне не вельмі спакойна ў краіне, дзе імат пузатых міліцыянтаў і вайскоўцаў* (Я. Рагін); *Сам не дарэчы на ўласнай печы; Не ўсякі кашаль ад прастуды; Не бездарожжа зло, а безгалоўе* (Б. Беляжэнка); *Сярод здабыткаў рознай масці Так мала поўных, больш пустых, Бо ўсе жадаюць толькі ічасця, А дзе яго ўзяць на ўсіх?* (Н. Сандамірскі) і інш.

Афарыстыка, праблемы якой вывучаюцца незаслужана мала, дапамагае па-новаму асвятліць шэраг важных гісторыка-культурных з’яў. Лепш за ўсё гэта паказвае вывучэнне жыцця афарызма ў грамадстве, яго месца ў культуры і гісторыі народа. Дастаткова сказаць пра ступень уздзеяння афарызма на чалавечыя паводзіны, пра фетышызацыю асобных выслоўяў і запаведзяў, якія набываюць пры пэўных абставінах сапраўды “магічную” моц. Можна было б напісаць цэлую гісторыю такіх, напрыклад, выказванняў, як “Любі бліжняга свайго, як самога сябе” ці “Хто не працуе, той не есць” у іх перадачы ад пакалення да пакалення, у іх сувязях з грамадскімі рухамі, з інтэлектуальным жыццём розных краін і часоў. Наогул, любая мова – вельмі разнародны спляў свайго і чужога. У мове, як і наогул у культуры таго ці іншага народа, даволі цяжка правесці дакладную мяжу паміж сваім і несваім. Уласна кажучы, не існуе якой-небудзь яркай і унікальнай прыметы, па якой нацыянальнае можна адразу ж і беспамылкова аддзяліць ад інтэрнацыянальнага. І тым не менш нацыянальнае існуе. Адметныя рысы мовы таго ці іншага народа выразна адлюстроўваюцца ў моўных зваротах. Гэта і звароты з асаблівасцямі кіравання і дапасавання (*смяяцца з кагосьці, пайсці ў грыбы, хварэць на грып* і інш.), і розныя фразеалагізаваныя формулы маўленчага этыкету для выражэння прывітанняў, пажаданняў, падзякі і г.д. (*Спажывайце на здароўе! Добра гадуйся! Каб быў здаровы, як дуб скарбовы! Гладкай дарогі! Да пабачэння! Дзіўная рэч!* і інш.), і фразеалагічныя звароты (*біць бібікі, сам-насам, за рубель жабу ў Вільню пагоніць, як кату пад’есці з жабінай прыгаршчы* і інш.). Вядомыя таксама шматлікія моўныя афарызмы (прыказкі і прымаўкі), на якія асабліва багаты беларускі народ. Усім знаёмыя наступныя выразы: *Які музыка, такое гранне; Добры чалавек і сабакі дражніць не будзе* і інш. Нацыянальна-культурнае значэнне афарыстычнага выслоўя выступае пры звужэнні аб’екта даследавання, пры разглядзе афарызма самога па сябе – як у заканамернасцях яго выразных сродкаў: фанетыкі і рытмікі, якія ствараюць гукавую тканіну выслоўя, сінтаксісу, так і ў якасцях яго зместу (сэнсавага, семантычнага боку выслоўя).

Кожная мова захоўвае ў адзінках, якія набылі вобразна-метафарычнае, сімвалічнае значэнне, культурна-значную для носьбітаў гэтай мовы інфармацыю, зберагае культуру як гістарычную памяць народа. Менавіта да такіх адзінак належаць афарыстычныя выслоўі. Яны могуць накіраваць чалавека на жыццёвы шлях, заспакоіць у бядзе, падштурнуць да барацьбы з перашкодамі. Таксама трэба сказаць і пра выхаваўчую ролю такіх выказаў: яны папшыраюць духоўны свет чалавека, фарміруюць маральныя якасці. Значная эканамічнасць слоў, глыбіня семантыкі, яркая вобразнасць робяць выслоўі стылістычнымі шэдэўрамі, што вельмі ўзбагачае маўленне. У лінгвістычным плане выслоўі валодаюць шэрагам рыс, якія дазваляюць адносіць іх да моўных з’яў. Гэта ўстойлівасць, узнаўляльнасць, наяўнасць шэрага мастацка-стылістычных сродкаў, маўленчая варыятыўнасць. Сведчаннем жа таго, што выслоўі адносяц-

ца да сістэмы культуры, з'яўляюцца такія ўласцівасці, як сэнсавая завершанасць, вобразнасць і лаканізм выражэння, прыналежнасць пэўнаму аўтару, уваходжанне ў культурную “спадчыну” асобы. Нацыянальна-культурная каштоўнасць афрыстычных выслоўяў праяўляецца ў тым, што яны адлюстроўваюць нацыянальную культуру непадзельна, комплексна, усімі сваімі элементамі, усімі адзінкамі свайго складу: *Творчасць – гэта вечны сыход упрочкі ад тых, каго любіш* (В. Акудовіч); *Як страшна жыць усё ж у прошлым часе!* (А. Белая); *Прозвішча – гэта падручнік, па якім можна вывучаць чалавека...* (У. Ліпскі); *Будзь сам сабою, Беларус...* (З. Бядуля); *Грошы раз-два – і з'еў чалавек, а разумнае слова жыве цэлы век* (З. Бядуля); *...у гультая заўсёды гэтак: “Ат! я потым”, а той “потым”, як яўрэйскае “пачакай”* (Л. Калюга); *Народ і ў грубасці сваёй мудры* (Я. Брыль) і інш.

Да культурнай традыцыі многіх народаў належыць збіранне выслоўяў вядомых дзеячаў культуры. Доказам таго, што яны адносяцца менавіта да сферы культуры, з'яўляюцца зборы выказванняў і афарызмаў аўтараў самых розных часоў і краін. Найбагацейшай крыніцай выслоўяў з'яўляюцца творы беларускіх паэтаў і пісьменнікаў: М. Танка, Р. Барадуліна, З. Дудзюк, Я. Купалы, В. Зуёнка, П. Панчанкі, І. Мележа, В. Іпатавай і інш. Сярод выслоўяў беларускіх творцаў слова можна знайсці наступныя малыя шэдэўры слоўнай творчасці: *Трэба не смерці баяцца, а – пустога жыцця* (А. Карпюк); *Усе мы неяк адчуваем страты, Але ніяк не пазбягаем страт* (У. Някляеў); *Удары лёсу часам бываюць аплявухамі анёла-ахоўніка. Каб апамятаўся* (А. Аблажэй); *Памылкі часам памагаюць жыццю* (А. Кулакоўскі); *Страта за стратай – вось што такое жыццё* (В. Іпатава); *Кім ты б ні стаў – Адною рукою гайдай калыску сына, Другой – магілу дзедаву папраў...* (М. Рудкоўскі); *Галоўнае, які пакінеш след, – Па ім ступаць твайму нашчадку* (С. Законнікаў); *Хто жэніцца – у таго жыццё сабачае, затое смерць чалавечая, а хто не – у таго сабачая смерць, але затое чалавечаяе жыццё* (У. Караткевіч); *Без радзімы народа няма, Без народа няма радзімы* (Р. Барадулін); *Не цурайцеся роднай песні Ў шчасці і ў жалобе* (Я. Купала); *Без адчування малой зямлі няма адчування вялікай* (І. Шамякін) і інш.

Бясспрэчна, афарыстыка з даўніх часоў была найбольш папулярным відам літаратуры. Цікавасць да яе вядомая нам яшчэ са старажытнасці. У наш час яна набывае актуальнасць дзякуючы сваёй ёмістасці, лаканічнасці, злабадзённасці. Афарыстычныя выслоўі з'яўляюцца нацыянальна-культурным кампанентам літаратурнай мовы, таму што яны сітуацыйна запатрабаваныя, павінны складаць культурную спадчыну асобы з мэтай надання нашаму маўленню нацыянальнай адметнасці. Вывучэнне выслоўяў пачалося ўжо даўно, тэарэтычнае даследаванне працягваецца, з'яўляюцца новыя канцэпцыі, ідэі, фарміруюцца сістэмныя погляды на дадзеную праблему. Але, на нашу думку, перш чым перасягнуць нацыянальныя межы і перайсці ў разрад агульначалавечых феноменаў, аўтарскія выслоўі павінны быць “апрацаваны” ў межах нацыянальнай філалогіі і нацыянальнай культуры.

Д.В. Майданюк (Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова)

ЛОГОЭПИСТЕМА КАК ЕДИНИЦА ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОГО ФОНА

Современный этап развития лингвистической науки характеризуется усиленным интересом к языковым единицам, которые могут выражать закрепленный общественной культурной памятью след и отражать действительность в сознании носителей языка в результате постижения ими духовных ценностей отечественной и мировой культур. Предложено несколько терминов для обозначения данного явления: «лингвокультурема» (В.В. Воробьев), «лингвострановедчески ценная единица» (Е.М. Верещагин,